

IV. Asadi i jego twórczość

Garšāspnāme, dzieło Asadiego z Tusu, stanowiące przedmiot tej monografii, mimo iż wymieniane w publikacjach poświęconych historii literatury perskiej oraz figurujące w spisie lektur szkolnych w Iranie, znane jest bliżej głównie specjalistom zajmującym się klasycznym eposem perskim. Ze względów wspomnianych w poprzednim rozdziale nie cieszyło się i nadal nie cieszy godną odnotowania popularnością w Iranie. Fakt, że przetrwało do naszych czasów, należy chyba przypisać jego niezaprzeczalnym walorom artystycznym, a także renomie autora, który przez długie wieki pozostawał autorytetem w dziedzinie języka i literatury perskiej. Poza *Garšāspnāme* ma on na swoim koncie dokonania, które w większym stopniu niż jego wielkie dzieło epickie zdobyły mu uznanie współczesnych i potomnych. Choć jego sławę przyćmił mistrz Ferdousi, Asadi nie tylko próbuje mu dorównać, ale także z całym przekonaniem broni prawa Garšāspa, bohatera i centralnej postaci swego eposu, do miana najświetniejszego witezia w dziejach Iranu. Sam wspomina o tym we wprowadzeniu do *Garšāspnāme*, notabene narzekając na niesprawiedliwe i nieuzasadnione zmarginalizowanie tego wielkiego herosa w *Šāhnāme*³⁴.

Przywołanie postaci Ferdousiego i jego monumentalnego eposu było dla Asadiego o tyle istotne, że był on nie tylko poprzednikiem autora *Garšāspnāme* w dziele uwieczniania splendoru dawnych dziejów i tradycji, lecz także jego krajanem. Mimo iż Asadi należy do najwybitniejszych postaci w klasycznej

³⁴ *Garšāspnāme*, 19/1–20/18.

literaturze perskiej, wobec braku przekazów źródłowych na jego temat nie jest możliwe zrekonstruowanie nawet zarysu jego biografii. Najbardziej wiarygodnym źródłem informacji pozostają jego własne dzieła oraz perskie zbiory biografii poetów i literatów znane pod nazwą *tazkere*. Abu Nasr (lub Abu Mansur) Ali b. Ahmad Asadi Tusi (ابو نصر علی بن احمد اسدی توسی) urodził się pod koniec 390 roku według ery hidżry (999/1000) w mieście Tus w Chorāsanie, we wschodniej części obecnego Iranu (obecnie Maszhad). Jego przodkowie zapewne należeli do klientów arabskiego plemienia Asad bądź sami byli Arabami wywodzącymi się z tego plemienia. O wczesnym okresie jego życia i działalności z czasów pobytu w mieście rodzinnym nic nie wiadomo, poza tym że spędził tam pierwszych dwadzieścia lat życia. Opuścił rodzinne strony prawdopodobnie ze względu na niestabilność polityczną i ograniczone zainteresowanie tureckich władców licznych zwalczających się emiratów finansowaniem działalności naukowej i literackiej. Mniej więcej od 1020 roku przebywał w północno-zachodniej części Iranu, gdzie wstąpił na służbę dajlamickiego władcy Abu Nasra Ġastāna. Następnie przeniósł się do *Naxġavānu* (Nachiczewan), głównego ośrodka prowincji *Arrān* w Azerbejdżanie, gdzie władał Abu Dolaf Šeybāni, jego główny patron, któremu poświęcił swój epos *Garšāspnāme*. Ostatni etap życia spędził na dworze Manučehra, władcy z rodu Šaddādydów rządzących w regionie *Āni*. Według wszelkiego prawdopodobieństwa Asadi zmarł w roku 465 według ery hidżry (1072/1073) i został pochowany w Tabrizie, w miejscu zwanym *Ku-ye Sorxāb*, znanym później jako *Maghbarato’š-šo’arā* (Kwatera poetów). Należy jeszcze wspomnieć, że pojawiły się wątpliwości co do tożsamości postaci noszącej imię Asadi z Tusu, wynikające ze sprzecznych doniesień źródeł. Autor znanej antologii *Tazkerato’š-šo’arā* (Antologia poetów) z 1487 roku wspomina o Asadim jako mistrzu i przyjacielu Ferdousiego, który skomponował końcową partię jego dzieła, gdy ten zapowiedział, że przeczuwa zbliżającą się śmierć³⁵. W związku z tym niektórzy badacze wysunęli przypuszczenie, że mogło istnieć dwóch Asadich, ojciec i syn. Ten pierwszy miał być autorem kasyd dyskursywnych (*monāzere*) oraz ostatnich czterech tysięcy hemistychów *Šāhnāme*, a zrazem domniemanym mistrzem Ferdousiego. Pogląd o istnieniu dwóch Asadich, swego czasu lansowany między innymi przez Edwarda Browne’a został jednak odrzucony, głównie przez późniejszych badaczy, jako oparty na zbyt słabych podstawach³⁶.

³⁵ Doulatšāh-e Samarghandi, *Tazkerato’š-šo’arā*, ed. E.G. Browne, Leiden 1900, s. 35–39.

³⁶ E.G. Browne, *A Literary History of Persia*, vol. II, Cambridge 1928 (4th ed.), s. 119, 148–149, 271, 272–274; *Garšāspnāme*, s. ix–x, xii (przedmowa wydawcy); Y.E. Bertels, *Istoria persidsko-tadžikskoj literatury*, Moskwa 1960, s. 241–242; J. Rypka,

O aktywności naukowej i literackiej Asadiego w latach młodości spędzonych w Tusie nic nie wiadomo. Jego działalność na tym polu zaczyna się dopiero po opuszczeniu rodzinnego miasta i przenosinach na zachód, gdzie znalazł mecenasów i chlebobawców chętnych utrzymywać w swym otoczeniu uczonych i literatów. Jak sam wyznaje w pełnym goryczy dystychu w *Garšāspnāme*, jedyną dziedziną, którą potrafi się zajmować, jest poezja, zaś chętnych do otoczenia poetów mecenatem jest niewielu³⁷.

Środowisko, w którym wyrósł Asadi, miało niewątpliwie duży wpływ na kształtowanie się jego osobowości intelektualnej. Jego rodzinne miasto Tus było ważnym ośrodkiem Wielkiego Chorāsānu, rozległego regionu, w dawnych czasach obejmującego nie tylko dzisiejszy północno-wschodni Iran, gdzie leżą dwie współczesne prowincje irańskie noszące tę nazwę, ale również północny Afganistan (po Amu Darię) i dużą część dzisiejszej Azji Środkowej wraz z Uzbekistanem i Tadżykistanem (Transoksania, *Māwarannahr*). Chorāsān od wieków był jedną z kluczowych domen imperiów powstających na terenie Wyżyny Irańskiej. Odgrywał istotną rolę zarówno w państwie Achemenidów, jak i Partów oraz Sasanidów. Zajmował również poczesne miejsce w najdawniejszych mitycznych dziejach i tradycjach starożytnego Iranu. W epoce przedmuzułmańskiej zamieszkiwały go spokrewnione z Persami ludy pochodzenia irańskiego, jednak posługujące się odrębnymi od perskiego językami, głównie baktryjskim i sogdyjskim, a także posiadające specyficzną kulturę, wykazującą wpływy z subkontynentu indyjskiego, a nawet Dalekiego Wschodu. Z czasem jednak język i kultura perska zaczęły dominować także na tym obszarze, wypierając pozostałe języki oraz liczne dialekty. Mimo to jeszcze w czasach Asadiego Chorāsān zachował wiele ze swej dawnej specyfiki i odrębności, co odróżniało go od zachodnich rejonów ówczesnego Iranu. Był wielkim tygłem etnicznym i kulturowym, gdzie mieszały się wpływy Wielkiego Stepu, z dominującym żywiołem tureckim, będące też nośnikami chińskich elementów kulturowych, a także Indii oraz – rzecz jasna – zachodniego Iranu. Stan taki panował już w epoce Sasanidów i trwał nadal po upadku ich państwa i inwazji Arabów. Ci ostatni przynieśli ze sobą islam, co było punktem zwrotnym i wydarzeniem brzemennym w skutki, które odmieniło oblicze całego regionu i którego konsekwencje przetrwały do dziś. Nawet to jednak nie zdołało przekreślić charakteru i specyfiki Chorāsānu, w którym obok zdobywającego

Historia literatury perskiej i tadżyckiej, Warszawa 1970, s. 85; Z. Safā, *Hamāse-sarāyi dar Irān*, Tehrān 1369 (5th ed.), s. 283–284. Pogląd Browne’a jako pierwszy skutecznie unieważnił K.I. Čajkin, *Asadi staršij i Asadi mladšij*, [w:] *Ferdovski 934–1934*, Leningrad 1934, s. 119–160.

³⁷ *Garšāspnāme*, 20/28–29.

coraz liczniejszych wyznawców islamu nadal funkcjonowały zoroastryzm, buddyzm, manicheizm, nestoriańskie chrześcijaństwo, a nawet judaizm³⁸.

Mimo to nie na zachodzie, w Farsie czy Iraku, ośrodkach władzy centralnej i cywilizacji państwa Sasanidów, lecz właśnie na terenie Chorāsānu miał miejsce proces renesansu języka i kultury perskiej, który nastąpił po trzech stuleciach marazmu zwanych niekiedy wiekami milczenia i po szoku spowodowanym inwazją arabską. W okresie tym, po upadku państwa Sasanidów w 651 roku, rozpoczął się proces stopniowej islamizacji i arabizacji irańskich elit i odchodzenia od zewnętrznych przejawów dawnej cywilizacji, w tym pisma i oficjalnego języka. Trwał wówczas gwałtowny rozwój i rozpoczęła się ekspansja języka arabskiego, który dostosowując się do nowych warunków, zyskał pozycję nie tylko języka religii, ale także głównego medium literatury i nauki. Zaczął się też interesujący proces inkorporacji ważnych komponentów kulturowych dawnego Iranu do nowej cywilizacji muzułmańskiej, która zwłaszcza w epoce Abbasydów w wielu dziedzinach powielala irańskie wzory. Działo się tak również w literaturze, gdzie pewne obszary poezji i prozy były arabskie w formie i irańskie w treści. Literaci i uczeni pochodzenia irańskiego porzucili język perski i wyrażali swe rodzime dziedzictwo przy pomocy języka zwycięzców, którzy z kolei dzięki temu przejęli wiele kodów kulturowych dawnego Iranu³⁹.

Odrodzenie języka i literatury perskiej i wyjście z mroków „wieków milczenia” nastąpiło w X wieku właśnie w Chorāsānie, a patronował mu lokalny irański ród Sāmānidów (819–1005), który politycznie podporządkował sobie północno-wschodnie i środkowe obszary Iranu i utworzył własne państwo z ośrodkiem w Bucharze. To w Bucharze i innych ośrodkach Chorāsānu pojawili się prekursorzy twórczości w języku perskim, na czele z Rudakim (zm. 914), poetą, który w Iranie nazywany bywa ojcem poezji perskiej. Język ich utworów różnił się zasadniczo od oficjalnego idiomu epoki Sasanidów i nawiązywał do perszczyzny używanej we wschodnich prowincjach kraju pod koniec panowania tej dynastii. Wielkim novum było notowanie tego języka przy pomocy alfabetu arabskiego, o wiele prostszego w użyciu od systemów stosowanych dawniej. Od Rudakiego i współczesnych

³⁸ A. Christensen, *L'Iran sous les Sassanides*, Copenhagen 1944 (2nd ed.), s. 43–44; A. Zarrinkub, *Do gharn sokut*, Tehrān 1378 (9th ed.), s. 161–162; R.N. Frye, *The Golden Age of Persia. The Arabs in the East*, London 1975, s. 74–103; *Historia Iranu*, red. A. Krasnowolska, Wrocław 2010, s. 212.

³⁹ B. Składanek, *Historia Persji*, t. II, Warszawa 2008 (wyd. II), s. 83–87. Na temat pierwszych dwóch wieków w Iranie po inwazji Arabów, zwanych wiekami milczenia – B. Składanek, *Doktryny i ruchy społeczno-polityczne „wieków milczenia”* (pol. VII – pol. IX w.), Warszawa 1980; *Historia Iranu*, s. 314–344; A. Zarrinkub, *Do gharn sokut*, Tehrān 1378 (9th ed.); R.N. Frye, op. cit., s. 104–125, 150–174.

mu poetów rozpoczął się okres bujnego rozkwitu literatury perskiej, która wyszła z cienia i od samego zarania zabłysła wyjątkowym blaskiem. Odtąd nie tylko poezja, ale także proza i piśmiennictwo naukowe korzystały z nowych możliwości stworzonych przez gwałtownie rozwijający się język, który porzucił swój dotychczasowy matecznik mowy stosowanej w komunikacji ustnej i błyskawicznie wdarł się na salony kultury wysokiej. Język tej nowej literatury powstającej w Chorāsanie funkcjonował wtedy pod nazwą *dari*, natomiast we współczesnej nauce nosi miano języka nowoperskiego (w odróżnieniu od staroperskiego i średnioperskiego). Rozkwit języka i literatury perskiej w tamtych czasach był możliwy zarówno w konsekwencji mecenatu Sāmānidów i ówczesnych możnych, którzy stworzyli stabilne warunki do rozwoju kultury i cywilizacji, jak i dzięki wybitnym uczonym i literatom, takim jak al-Bīrūnī, Awicenna (Ibn Sīnā), Bal’ami, Daghighi, Ferdousi i wielu innych. Takie było otoczenie i tradycje intelektualne miejsca, w którym wyrastał Asadi, jednak na jego oczach następował już schyłek świetności tego świata. Waśnie nowych władców pochodzenia tureckiego, którzy nastąpili po Sāmānidach, sprowadziły na Chorāsān niepokoje i destabilizację, co na pewien czas zahamowało rozwój intelektualny najważniejszych ośrodków i spowodowało exodus wielu przedstawicieli elit umysłowych. Mimo to żywa jeszcze tradycja niedawnego rozkwitu i dokonań irańskiego renesansu Sāmānidów nadal odciskała swe piętno na umysłach i pozostawiła ludziom pokroju Asadiego nieocenioną spuściznę, z której mogli czerpać, działając w innych warunkach i na innych obszarach świata muzułmańskiego⁴⁰.

Tytuł *hakim* (mędrzec) widniejący przed nazwiskiem wskazuje na biegłość Asadiego w uprawianych wówczas dyscyplinach naukowych. Zawartość niektórych fragmentów *Garšāspnāme* i kasyd oraz skomponowanie słownika wydają się potwierdzać opanowanie przez niego m.in. teologii, filozofii, gramatyki, leksykografii, a także do pewnego stopnia historii i geografii. Oprócz eposu o Garšāspie Asadi pozostawił po sobie cztery kasydy z gatunku *monāzere* (kasyda dyskursywna), w których we wstępie poprzedzającym część panegiryczną przedstawia spór i ścieranie się poglądów na temat dwóch

⁴⁰ B. Składanek, *Historia Persji*, op. cit., s. 162–169; B. Gafurow, *Dzieje i kultura ludów Azji Centralnej. Prehistoria, starożytność, średniowiecze*, Warszawa 1978, s. 396–405; J. i D. Sourdel, *Cywilizacja Islamu*, Warszawa 1980, s. 77–78, 100–101; *Historia Iranu*, s. 361–377. Na temat wczesnych stadiów rozwoju języka i literatury nowoperskiej por. S.M. Afnan, *Persian Studies Concerning Dari Persian*, Beirut 1973, s. 31–33; G. Lazard, *Pahlavi, pârsi, dari: les langues de l’Iran d’après Ibn al-Muqaffa’*, [w:] C.E. Bosworth (ed.), *Iran and Islam: In Memory of the Late Vladimir Minorsky*, Edinburgh 1971, s. 361–391; G. Lazard, *The Rise of the New Persian Language*, [w:] *The Cambridge History of Iran*, vol. IV, Cambridge 1975, s. 595–632.

różnych obiektów lub zjawisk, zakończony rozstrzygnięciem na korzyść jednego z nich. Są to utwory منظره آسمان و زمین *Monāzere-ye āsemān-o zamīn* (Spór nieba i ziemi), منظره مغ و مسلمان *Monāzere-ye mogh-o mosalmān* (Spór zoroastryjczyka i muzułmanina), منظره شب و روز *Monāzere-ye šab-o ruz* (Spór dnia i nocy) oraz منظره نیزه و کمان *Monāzere-ye neyze-vo kamān* (Spór włóczni i łuku). Asadi był w tym wypadku kontynuatorem i odnowicielem starszej tradycji, sięgającej epoki przedmuzułmańskiej, gdzie tego rodzaju dyskusje istniały nie tylko w literaturze, ale też toczyły się w rzeczywistości, między innymi pod patronatem dworu sasanidzkiego i później kalifów abbasydzkich. Literackim reprezentantem tego nurtu przed islamem jest średnioperski utwór *Draxt ī āsūrīg*, przedstawiający spór palmy daktylowej z kozą, jednak i on z kolei wpisuje się w nurt bardzo starej tradycji sięgającej czasów sumeryjskich, a zatem trzeciego i początków drugiego tysiąclecia przed naszą erą⁴¹. W epoce abbasydzkiej kwitła literatura prozą w języku arabskim, oparta na schemacie zestawiania przeciwieństw i wykazywania wyższości jednych zjawisk nad innymi. Jednym z typowych przykładów tego nurtu była twórczość niejakiego Ibn aš-Šāha az-Zāhiriego (lub raczej aṭ-Tāhiriego), prawdopodobnie Persa wyznania chrześcijańskiego lub konwertyty z chrześcijaństwa, po którym zachowały się jedynie tytuły napisanych przez niego traktatów, m.in. „Wyższość grzebień nad lustrem”, „Chleb i oliwki”, „Spór mięsa z rybami”. Podobne utwory wychodziły spod pióra wielu literatów, nawet tych najbardziej znanych. Niewątpliwą zasługą Asadiego jest wprowadzenie *monāzere* na stałe do poezji nowoperskiej, gdzie ten typ utworu poetyckiego znajdzie później naśladowców⁴².

⁴¹ M. Navvābi (ed.), *Deraxt-e āsūrīg*, Tehrān 1363; J.M. Jamasp-Asana, S. Oriān (ed.), *Matnā-ye pahlavi*, Tehrān 1382; O.M. Čunakova (ed.), *Pehlevijskaja božestvennaja komedia. Kniga o pravednom Viraze i drugije teksty*, „Pamiętniki pis'miennosti vostoka” CXXVI, Moskwa 2001; K. Maciuszak, *Średnioperski poemat Drzewo asyryjskie i jego partyjska geneza*, Kraków 2007; S.N. Kramer, *Historia zaczyna się w Sumerze*, Warszawa 1961, s. 14–147, 173–182; A. Zarrinkub, op. cit., s. 289–295.

⁴² *Garšāspnāme*, s. x–xii (przedmowa wydawcy); Ğ. Xāleghi Motlagh, *Gardeši dar Garšāspnāme*, „Irān-nāme”, Sāl-e avval, šomāre-ye 3 va 4, Tehrān 1362, s. 392; E.G. Browne, op. cit., vol. II, s. 149–159; Y.E. Bertels, op. cit., s. 242 i n.; J. Rypka, op. cit., s. 85, 144. Ibn aš-Šāha az-Zāhiriego i jego traktaty wymienia Ibn an-Nadīm: *Kitāb al-Fihrist*, ed. G. Flügel, t. I, Leipzig 1871, s. 153. Na temat tegoż Ibn aš-Šāha az-Zāhiriego lub Ibn aš-Šāha aṭ-Tāhiriego oraz innych twórców epoki Abbasydów, por. H. Kennedy, *When Baghdad Ruled the Muslim World. The Rise and Fall of Islam's Greatest Dynasty*, Cambridge 2005, s. 220–221 (przekład polski pierwszego wydania angielskiego z 2004 roku: H. Kennedy, *Dwór kalifów. Powstanie i upadek najpotężniejszej dynastii świata muzułmańskiego*, Warszawa 2006, s. 275–276). Tytuł jednego ze wspomnianych przez Ibn an-Nadīma utworów został w polskim

Inne dzieło Asadiego, słownik لغت فارس *Loghat-e fors* (Leksyka Persów), jest najstarszym znanym dziełem leksykograficznym powstałym w języku perskim⁴³. Zawiera hasła w porządku alfabetycznym, ułożone według ostatniej litery, co było charakterystyczną praktyką stosowaną przez leksykografów świata islamu. Hasła, oprócz odpowiednika lub opisu, posiadały przykłady zastosowań w postaci cytatów z dawniejszej i współczesnej autorowi poezji. Stąd duża wartość źródłowa dzieła Asadiego dla historyków literatury perskiej, którzy dzięki niemu znają nazwiska i fragmenty utworów poetów nieobecnych w żadnych antologiach, zbiorach biograficznych i innych źródłach. Również w tym wypadku Asadi jest dziedzicem dawnej tradycji leksykograficznej Iranu i starożytnego Bliskiego Wschodu⁴⁴. Paradoksalnie, ten utalentowany, a nawet wybitny poeta zdobył sławę i pozycję w tradycji piśmienniczej Iranu głównie ze względu na swoje dokonania naukowe na polu leksykografii. Jego słownik był nie tylko obficie cytowany przez późniejszych pisarzy i gramatyków irańskich; jest również wydawany i wykorzystywany w nowoczesnych badaniach lingwistycznych i literaturoznawczych, także poza Iranem, i traktowany jako autorytet i godne zaufania źródło do badań nad wczesną literaturą i językiem nowoperskim. Słownik ten zapoczątkował bogatą tradycję leksykografii perskiej epoki muzułmańskiej i stał się podstawą dla wielu późniejszych opracowań tego typu w Iranie, od średniowiecza po współczesność, nie wyłączając największego korpusu leksyki perskiej, opracowanego przez irańskiego badacza Ali Akbara Dehxodā⁴⁵.

Asadi pozostawił też po sobie świadectwo zupełnie innego rodzaju, będące jednak istotnym śladem w jego spuściźnie, mianowicie skopiowany przez niego samego rękopis dzieła z dziedziny farmakologii, zatytułowa-

tłumaczeniu książki nieprawidłowo przetłumaczony jako „Przechwalanie się grzebieniem przed lustrem”.

⁴³ Chodzi oczywiście o język nowoperski.

⁴⁴ Leksykografia perska nie zaczęła się wraz z ukształtowaniem się języka i piśmiennictwa nowoperskiego; istniała już w piśmiennictwie w języku średnioperskim, gdzie zachował się słownik heterogramów aramejskich, stosowanych w tekstach średnioirańskich, zatytułowany *Frahang ī pahlavīg* (Słownik pahlawijski) oraz leksykon średniopersko-awestyjski *Frahang ī ōīm ēwak*. Tego typu słowniki były w użyciu już w starożytnej Mezopotamii. Współczesne wydania wspomnianych słowników – *The Frahang ī Pahlavik*, ed. H.F.J. Junker, Heidelberg 1912; Raham Asha, *Avesta Glossary: a glossary of Avesta words and their Pārsīg equivalents, based on the Zand, the so-called Frahang ī ōīm:ēk. Text and Grammatical Notes*, Mumbai 2009.

⁴⁵ *Ketāb-e loghat-e fors. Ta'rif-e Abu Mansur Ali b. Ahmad Asadi-ye Tusi*, ed. A. Eghbāl, Tehrān 1319; *Loghat-e fors (Loghat-e dari). Nevešte-ye Abu Mansur Ahmad b. Ali Asadi-ye Tusi*, ed. F. Moğtabāyi, A. Sādeghi, Tehrān 1365; *Loghatnāme-ye Dehxodā*, Entešārāt-e Dānešgāh-e Tehrān, Tehrān 1377 (1998).

nego كتاب الابنية عن حقايق الادويه *Ketābo'l-abniye 'an haghāyeghe'l-adviye* (Księga podstaw prawdziwej wiedzy o lekach), którego autorem był niejaki Abu Mansur Movaffagho'd-din Ali Haravi. Rękopis ten został przepisany przez Asadiego w roku 447 ery hidżry (1055/1056) na dworze Abu Nasra Ġastāna. Jest to jeden z najstarszych zachowanych zabytków piśmiennictwa w języku nowoperskim, w dodatku sporządzony ręką wybitnego poety. Stanowi także świadectwo uprawiania zajęcia kopisty przez Asadiego⁴⁶.

Niewątpliwie największym osiągnięciem literackim Asadiego i jego opus magnum był epos گرشاسبنامه *Garšāspnāme*, napisany w 458 roku hidżry (1065/1066), dokładnie 58 lat po ukończeniu *Księgi królewskiej* przez Ferdousiego. Datę tę autor wspomina wprost w zakończeniu swego dzieła⁴⁷. Miało to miejsce na dworze jego mecenasa, wspomnianego wyżej Abu Dolafa Šeybāniego, władcy *Naxğavānu*, któremu zadedykował swój utwór. Bezpośrednimi inspiratorami i zlecniodawcami tego przedsięwzięcia byli jednak wezyr emira Mohammad b. Esmā'il Hossi (lub Hesni) i jego brat Ebrāhim. W każdym razie na dworze mecenasa zapewne już od jakiegoś czasu trwały dyskusje nad koniecznością upamiętnienia czynów Garšāspa w postaci obszernego dzieła poetyckiego, w związku z czym autor zbierał odpowiedni materiał. Pewną wskazówką na ten temat jest fragment ze wstępu do *Garšāspnāme*, gdzie mowa o biesiadzie wydanej przez wezyra Mohammada i jego brata Ebrāhima specjalnie ze względu na Asadiego, w trakcie której uczestnicy czytali „starożytne księgi” i „poddawali pod rozważę wiele kwestii”. Obydwaj dostojnicy usilnie zachęcali poetę do pójścia śladami Ferdousiego i pozostawienia po sobie wiekopomnego dzieła, godnego jego wiedzy i imienia. Czyż nie jest to echem takich właśnie dyskusji?⁴⁸.

Jak już wspomniano, dzieło Asadiego pod względem mistrzostwa i poziomu artystycznego nie odbiega od standardu wyznaczonego przez jego wielkiego poprzednika, od którego poeta przejął formę i styl. Oczywiście różnice wynikają ze skali przedsięwzięcia artystycznego i wyzwań, jakie stawiało poetyckie odmalowanie panoramy dziejów dawnego Iranu w *Šāhnāme* z jednej strony i przedstawienie życia i dokonań jednej postaci z liczego panteonu mitycznych herosów w dziele Asadiego z drugiej. Do tych różnic należy przede wszystkim objętość obydwu dzieł, w pierwszym przypadku sięgająca siedmiu do dziesięciu tysięcy (w wydaniu Habiba Yaghmāyi 8850 bejtów), w drugim pięćdziesięciu tysięcy bejtów. Zamysł, tematyka i przesłanie,

⁴⁶ *Garšāspnāme*, s. xiii–xiv (przedmowa wydawcy); Ġ. Xāleghi Motlagh, op. cit., s. 390.

⁴⁷ *Garšāspnāme*, 476/2.

⁴⁸ *Garšāspnāme*, 13/1–16; 14/17–34. Na temat Asadiego i jego dzieła por. obszerny passus w: Y.E. Bertels, op. cit., s. 240–267; J. Mohl, *Le Livre des Rois*, op. cit., s. LXIII–LXVIII (*Préface*).

jakie chciał przekazać odbiorcy poeta, również były diametralnie różne. W przypadku Asadiego raczej trudno mówić o pobudkach „patriotycznych”, chęci ujęcia i przechowania chwały dawnego Iranu i jego władców dla przyszłych pokoleń w jak najdoskonalszej artystycznie formie. Zacięcie literackie i zainteresowania encyklopedyczno-naukowe mogły raczej skłaniać go ku tematom rzadkim i niespotykanym. Stąd wybór cyklu Garšāspa, zarówno obfitującego w interesujące motywy, jak i niewątpliwie cieszącego się wówczas znaczną popularnością.

Z dużą dozą prawdopodobieństwa Asadi sięgnął po gotowy tekst historii o Garšāspie i opracował go formalnie, nadając mu kształt utworu epickiego. Zapewne była to *Księga o Garšāspie* (کتاب گرشاسب *Ketāb-e Garšāsp*), na którą trzykrotnie powołuje się tworzący w XI lub XII wieku anonimowy autor *Historii Sistānu*, przypisując jej autorstwo znanemu literatowi Abo'l-Mo'ayyadowi Balxiemu (ابوالمؤید بلخی), żyjącemu i tworzącemu w X wieku w epoce Sāmānidów⁴⁹. Zgodnie z tym, co zostało napisane w innym dziele z XII wieku, zatytułowanym *Moğmalo't-tavārix va'l-ghesas*, wśród źródeł wykorzystanych przez anonimowego autora tego zbioru opowieści zostały wymienione utwory prozą Abu'l-Mo'ayyada Balxiego, między innymi „Historie Narimāna i Sāma” (اخبار نریمان و سام *axbār-e Narimān va Sām*)⁵⁰. Przypisuje mu się także dzieło prozą noszące tytuł *Šāhnāme*, będące jednym z tych zbiorów dawnej tradycji irańskiej, które poprzedzały pojawienie się wersyfikowanego eposu heroiczno-historycznego, gatunku uprawianego przez takich twórców jak Daghighi i Ferdousi⁵¹. Znamienne, że autor *Moğmalo't-tavārix* stawiał prozę Abu'l-Mo'ayyada obok poezji Ferdousiego i Asadiego, traktując ją jako niedościgniony wzór⁵². Ze wszech miar godne uwagi jest też wymienienie Asadiego zaraz po Ferdousim jako jednego z dwóch największych mistrzów poezji epickiej. W każdym razie zasługą Asadiego było wierne przekazanie zastanej tradycji na temat Garšāspa w doskonałej formie artystycznej, natomiast prawdopodobnie nie miał on udziału w redakcji merytorycznej zawartości skomponowanego przez siebie utworu. Zasługę tę należy raczej przypisać tym, którzy zebrali i zredagowali liczne, zapewne ustne i pisane, wersje opowieści o wielkim herosie sistāńskim. Natomiast niewątpliwie istotną rolę odegrał wspomniany już Abu'l-Mo'ayyad, który zebrał materiał dotyczący Garšāspa, ale także innych bohaterów, w jedną księgę. Niemniej jednak wierność źródłom, jaką wykazał Asadi, jest obok

⁴⁹ *Tārix-e Sistān*, ed. M.T. (Maleko's-šoārā) Bahār, Tehrān 1314 (wyd. II 1366), s. 1, 5, 35.

⁵⁰ *Moğmalo't-tavārix va'l-ghesas*, ed. M.T. (Maleko's-šo'arā) Bahār, Tehrān 1318, s. 2.

⁵¹ Z. Safā, *Hamāse-sarāyi dar Irān*, Tehrān, 1369 (5th ed.), s. 96–98.

⁵² *Moğmalo't-tavārix*, s. 3.

wielkiego arcyzmu jego poezji jedną z najistotniejszych zalet *Garšāspnāme*. Badacze literatury perskiej podkreślają rzetelne podążanie Asadiego za wykorzystanymi przez niego źródłami, chociaż istnieją różnice zdań co do ich charakteru. Niektórzy wyrażają opinię, że poeta opierał się na ustnej tradycji sistāńskiej, inni podejrzewają, że korzystał głównie z istniejących przekazów spisanych⁵³.

⁵³ J. Rypka, op. cit., s. 86 (tradycja ustna); Y.E. Bertels, op. cit., s. 265 (źródła pisane).